
Напрями етнології та їх застосування

Жан КЮІЗЕНЬС

RÉSUMÉ

Jean Cuisenier. Quelles ethnologies, pour quels domaines?

Voilà un quart de siècle que la revue *Ethnologie française* paraît. L'auteur rappelle à grands traits les conditions de la création et les grandes étapes de l'histoire éditoriale de la publication. Il annonce dans quel esprit des bilans vont être tentés, puis les perspectives dessinées. L'Europe dans ses rapports avec les nations qui la composent historiquement n'émerge-t-elle pas comme domaine global des recherches ethnologiques et comme sujet majeur de préoccupation?

Mots-clés : Nation. France. Europe. Edition. Histoire.

SUMMARY

Jean Cuisenier. What kinds of ethnology and for what branches?

The periodical "Ethnologie Française" has been published for a quarter century. The author retraces in its general outlines the conditions of its creation and the main stages of its editorial history. He indicates with which intents evaluations will be made and new prospects viewed. Does Europe in its relations with the nations (which constitute it historically) not appear as a global field of ethnological research and as a major object of concern?

Key words: Nation. France. Europe. Edition. History.

У пошуках своєї мети. Французька етнологічна галузь». Так називалась видавнича стаття, яка відкривала перше число журналу «Ethnologie française» у 1971 р. Чи підійшла б така назва тепер для періоду підсумків і перспектив — через чверть століття (1997 р.) — після того, як було видано сотні журналів і опубліковано близько тисячі статей? Так, звичайно, оскільки ця робота лишилась також актуальною і перспективною. Та чи буде ця «споруда» відповідати сучасним масштабам? Чи слід розібрати її до основи, щоб зміцнити, як зміцнюють оті палаци, що перебувають у вічній перебудові? Теперішні здобутки доводять нашу успішність. Але вони також демонструють, що перспективи, у яких французька етнологія постає перед етнологом, є безкінечні у своєму розмаїтті, і що наші етнологічні дослідження більшою мірою слід наблизити до європейської етнологічної науки. Етнологічне розмаїття, «численні» види етнології, об'єкти досліджень і «різнобічний» аналіз: ось, що слід враховувати, ось над чим слід працювати.

Двадцять п'ять років

«Ethnologie française»

Відмінність ситуації 70-х років від ситуації 90-х — очевидна, і тому зупинимось на цьому детальніше. У 70-х роках ХХ ст. викладання етнології та соціальної антропології було рідкісною подією, і осередок вивчення цих дисциплін

знаходився у Парижі. Національний музей народних традицій і мистецтва виїхав з печер Палацу Шайо і розмістився у Булонському лісі. «Регіональні музеї», або як їх ще називають — «провінційні музеї», не могли розвиватися так, як при адміністративній децентралізації. Журнал «Arts et Traditions Populaires» випустив своє останнє число. Треба було проаналізувати причини цієї події і чітко їх окреслити: журнал, що увібрав у себе спадщину, мав би зазначати у своїй назві, що він, як і його попередник, досліджує французьку етнологічну галузь, але так, як її досліджують етнологи, а не фольклористи і консерватори музею. Це не означало, що їхні звички мають перейняти ерудити й службовці, які написали безцінні статті і зібрали неоціненні колекції. Йшлося про те, що слід було вести дослідження іншим чином, застосувати їх у нових площинах, зорієнтувати на відомі теоретичні перспективи. Презентація нового макета засвідчила це.

Такий розрив не міг виникнути сам по собі. Я пригадую здивування Андре Маро, директора Школи хартій, який тоді був головою Товариства французької етнографії, коли його було заново уведено до складу дирекції Національного музею і дослідницької лабораторії, яка знаходилась при музеї. Я з ним поділився запланованими змінами і повідомив йому про склад нових команд. Він ще більше здивувався, коли прочитав перше число «Ethnologie française».

Я написав вступну статтю після того, як ознайомився з роботою Поля Буїссака, викладача університету Торонто, під назвою «Акробатичний трактат XVI ст. Ессе про парадигматику моделей опису», присвяченою Роману Якобсо-

ну. Тематика, що висвітлювалася, була традиційною для Національного музею і Товариства французької етнології, оскільки акробатика вважалася одним з найпопулярніших циркових мистецтв. Втім предмет розглядався, головним чином, семіотично, а мова написання есе була для більшості читачів старого журналу чужою чи навіть екзотичною. Інша стаття, Франсіни Лансело, мала назву: «Почерк танцю. Система Фейє». Авторка представила систему знаків для запису танцювальних рухів, що ґрунтувалася на кодуванні та новому аналізуванні рухів. Цю систему вона застосувала для аналізу двох танців: танець назагал і танець театральний. Як і в попередній роботі, розглядалася тематика, знайома читачам журналу «Народні традиції та мистецтво», оскільки йшлося про танець. Але манера аналізу «народних мистецтв» не була звичною, оскільки тут розглядалася наукова система запису і робилася спроба аналізу елітарних моделей, які використовували у більшості народних танців, що досліджувалися. Згодом з'явилася стаття Алена Шарро, математика, який вивчав топологію, під назвою «Аналіз презентації періодів життя людини у популярних гравюрах XIX ст». Автор аналізує цілу групу гравюр колекції Музею. Це робилося для того, щоб виділити структури за принципом розпізнання протилежностей від постаті до постаті, а не для того, щоб написати «історію» або зрозуміти гру «впливів» на твір. Четвертим був доробок Жільбера Делкруа під назвою: «Використання електроосмосу для зберігання етнографічних об'єктів». Це означало, що предмет даного дослідження також може бути застосований до наукових методів зберігання, так само як і археологічні об'єкти, предмети мистецтва, картини, малюнки, скульптури, які можна часто зустріти у музеях образотворчого мистецтва. Стаття Жоржа-Анрі Рів'єри завершувала дебютний номер і називалася «Музей Гасконських земель просто неба. Французький досвід природничого музею». Це також була новація, яку згодом підхопили інші дослідники.

Аналізуючи це все, я вирішив зробити повідомлення. Дехто зрозумів його як провокацію і відмовився від передплати, але більшість сприйняла його як заохочення; вони схвалили його і стали нашими читачами. Чи залежить життя журналу від співпраці з авторами, які забезпечують його наповнення; від редакції, яка займається змістом і формою; від читачів, які його отримують, читають та поновлюють підписку, вносять незначні чи суттєві зміни; від видавця, який займається випуском, розповсюдженням і менеджментом і вирішує, у разі появи фінансових труднощів, — продовжувати справу чи ні? До речі, за двадцять п'ять років свого існування журнал змінив чотири видавничі системи.

Видавництва Ж. П. Мезоннев та Лароз, видавці журналу

«Arts et Traditions Populaires» видавали журнал «Ethnologie française» з 1971 по 1974 рік. Зміни в керівництві (1974 р.) призвели до згортання видавничої діяльності. Рішення було остаточним. Було призначено зустріч у моєму офісі, де мені пояснили причини і повідомили про припинення нашого видання. Я мав лише написати статті для двох останніх чисел (3, 4) журналу у 1974 р. Ті, хто хоч щось тямить у видавничій справі, знають, що зміна видавця журналу не проходить легко. Вона тягне за собою зміну концепції журналу, а також зменшення попиту на нього.

Але маю сказати, що наприкінці 1974 р. з приходом Жана-Марка Фріделя, директора видавництва «Берже-Левро», відбулися позитивні зміни. Він прийняв колишню концепцію журналу, залишив без зміни форму, сприйняв з ентузіазмом оригінальний макет, запропонований у 1971 р. П'єром Фоше. Єдиний номер журналу, випущений у 1975 р., допоміг уникнути відтоку читачів. Два звичайних числа журналу й одне подвійне (1976 р.) підсумовували пройдений етап і засвідчили новий відлік часу. То був початок співпраці, яка тривала дванадцять років (до 1987 р.). Але зміни на тому не закінчились.

Більше того, змінилася кон'юнктура у виданні публікацій у галузі гуманітарних наук і соціології. Наукові інтереси змістилися, мода змінилася, якщо говорити про французьку етнологію. Наклад видання зменшувався. Виняток становили історичні книги, біографії, оповідний стиль яких вабив нових читачів. А після децентралізації, публікації на тему регіональної етнології були дуже популярні; на жаль, публікації на тему національної та загальної етнології не були так популярні ніколи. Отже для мене не було несподіванкою, коли я дізнався від «Берже-Левро» у 1986 р., що це видавництво припиняє видавати матеріали з етнології і що ми маємо вирішувати, як нам бути надалі. Удруге журнал міг припинити існування, і насправді такий ризик існував, оскільки видавці «Ethnologie française» побоювалися, що читачів наш журнал перестане цікавити, на відміну від інших журналів, які видавалися і фінансувалися адміністрацією.

Втім журнал не пропав. Знову довелося шукати видавця, який би прийняв його на тих самих умовах: ті ж наукові традиції, презентації, той же макет П'єра Фоше, модифікований у 1989 р. за ініціативою Жерара Колломба, який тоді був головним редактором. Видавця знайшли завдяки Мартіні Сегалан, яка на той час працювала директоркою Центру французької етнології. Арман Колен, новий видавець, видавав журнал протягом дев'яти років (з 1988 по 1996 рік), поки цей видавничий дім не увійшов до складу концерну Коммюнікасьйон, потужного видавничого об'єднання, яке керується власною стратегією.

Підсумки і перспективи

У першому числі журналу за 1997 р. йшлося про те, як змінилися наші контрактні відносини з Арманом Коленом і чому ми почали виходити під маркою Арман Колен, завдяки Товариству з питань французької етнології. Примно-

жене число читачів і стало оцінкою нашої діяльності. Вони мають право знати про наше минуле, сьогодення і майбутнє — і вони ним скористаються.

Порядкове число журналу відкривають дві статті, у яких йдеться про іс-

торію етнології. Жак Гуді дає відповідь на загальне запитання: яке місце займає етнологія між історією та антропологією? Крістіан Бромберже підводить підсумок за чверть століття, поступово окреслюючи перспективи.

Далі простежуємо три дослідження з нагальних і спірних питань щодо національної самобутності, громадянства та етнічності. Моріс Агюлон і Жан Кюїзенє (один з них — історик, інший — етнолог) обговорюють ці теми у формі діалогу, щоб вільно дискутувати, базуючись на взаєморозумінні. П'єр Бідар згадує те, що вже було сказано, відкриває те, що замовчувалося про народ, націоналізм, і пропонує науковцям досліджувати теми, які часто вважають аматорськими. Жан-Франсуа Госсійо займається аналізом фундаментальних концепцій етносу та етнічності для того, щоб продемонструвати, як етнологія оперує ними, вивчаючи націю, національні рухи і націоналізм сьогодення. Як же такий журнал, як «Ethnologie française» може обійтися без цих досліджень? Навіть якщо не розбирати всіх запропонованих тем, чи не слід замислитися над змістом концептів і лишити місце для вільних дискусій?

Три наступні праці, кожна на свій лад, викликають одне і те ж запитання: чи підходить цей метод для французького середовища так само як і для європейського, щоб охопити досягнення етнографічних знань, щоб передати їх та оцінити? Філіпп Мєро має на увазі «регіональні» музеї, їх поширення та концептуальні зміни, однак ніщо не заважає робити те ж у музеях «національних». Жорж Раві-Жіордані аналізує підручники з етнології, призначені для вищих навчальних закладів. Окрім матеріалів з етнології, там є і роздуми антропологів з приводу мінімального місця, що відводиться їм в етнології європейських суспільств. Мартіна Сегалан на прикладі кількох останніх публікацій, написаних в основному за межами Франції, вивчає європейську сферу в її глобальності, особливо у зв'язку зі спробами, які стосувалися середземноморської етнології. Дені Ла-

борд продовжує аналіз колективних праць, де тема «Європа поміж культур та націй» була єдиною. Читачі «Ethnologie française» пам'ятають, що журнал вибрав інший шлях для поширення у європейській сфері інтересів, дуже часто обмежених Францією через її особливість, окремі числа журналу методично задавали тон етнологам інших країн.

Нарешті кілька наукових праць підсумовують досягнення у таких специфічних сферах, як музична дисципліна (Жак Шейронно), музична сфера та право (Франко Сезетті). Спрямовання наукової дисципліни не може обмежуватись самими лише категоріями та гіпотезами. Етнологія, яка не має власної історії, стає жертвою писак та дилетантів, а то й інструментом у руках політиків та торгівців ілюзіями.

Такий підсумок двадцятип'ятирічної діяльності не претендує ні на вичерпність, ні на радикальність. Хто шукав тематично або регіонально пов'язані праці, нічого не знайшов: музична та юридична сфери у дослідженнях згадуються, чого не можна сказати ні про архітектуру, ні про літературу, які були також об'єктами досліджень, численних та фундаментальних. Реєстри подають певну ідею. Тематичні числа журналу згадують їх пізніше. Цього достатньо, щоб підняти ідею про збагачення завершених видань та інтенсивного оновлення розпочатих.

Заглиблення у тему викликають нові ідеї і обумовлюють нові підходи.

У той час, коли дебати між французькою та європейською сферами набирають обертів, етнологія, знаходячись між антропологією та історією, вимагає все більше точності у методах її дослідження і уважності у виборі об'єктів. Чи зможе «Ethnologie française» відповісти на кинутий їй виклик?